
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 342.4

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.2.2>

О. В. Сінькевич

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права
юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

РЕГУЛЯТИВНА ФУНКЦІЯ ГАЛУЗІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ

У статті проаналізовано пропозиції фахівців із конституційного права, на підставі чого сформульовано, що дискусія навколо наповнення змістом поняття «конституціоналізація» тісно пов'язана з тим, як конституціоналіст розглядає предмет конституційного права та сутність галузевої регулятивної функції.

Якщо дослідник вважає, що предмет галузі конституційного права має охоплювати майже усі суспільні відносини, які належать до числа «найважливіших», «втручаючись» також і в інші галузі національної системи права, регулятивна функція галузі конституційного права набуває надзвичайно значущого масштабу. Тоді вона майже «заслоняє» собою парну, охоронну функцію.

Якщо дослідник вважає, що предмет галузі конституційного права України поступово розширюється, але разом з ускладненням суспільних відносин, та традиційно зараховує до складу цього предмета три групи суспільних відносин (основи конституційного становища особистості, основи організації та діяльності органів публічної влади, основи інституціоналізації та функціонування громадянського суспільства), то регулятивна функція галузі конституційного права є також більш «об'ємною», ніж охоронна, але все ж не гіпертрофованою, як у попередньому випадку.

Таким чином, у другому випадку відсутність тенденції до гіпертрофування предмету галузі конституційного права України надає змогу «збалансувати» такі парні галузеві функції, як регулятивна та охоронна. За умов незначного домінування регулятивної функції охоронній функції відводиться чільне місце в конституційно-правовому регулюванні.

Такий баланс між цими парними функціями галузі конституційного права є показником рівня демократизації суспільного та державного життя, реального втілення усіх цінностей демократичного режиму. Адже за часів перебування України у складі СРСР надзвичайно увага приділялась саме охоронній (а не регулятивній) функції галузі конституційного (у той час державного) права. Перспективи подальших досліджень бачимо в розгляді з аналогічних позицій охоронної функції галузі конституційного права України.

Ключові слова: конституційне право, конституційне право як галузь права, конституціоналізм, функції конституційного права, галузеві функції, функції права, регулятивна функція.

Постановка проблеми. Значущість регулятивної функції права важко пере-

оцінити, і галузь конституційного права України не є винятком. Регулятивну функцію зовсім не випадково «висувають» на перше місце у переліку, який

включає завжди охоронну функцію права. Адже право традиційно називають регулятором суспільних відносин, і це надає підстави акцентувати саме на регулятивній його функції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тим не менш регулятивна функція галузі конституційного права залишається малодослідженою. На монографічному рівні відповідні розробки вчених поки що відсутні. Певні розробки в цьому напрямі з'являються у статтях наукових фахових видань, але автори не концентруються саме на регулятивній функції галузі національного конституційного права [1–4].

Метою статті є аналіз регулятивної функції галузі конституційного права України.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи важливість норм галузі конституційного права України для розвитку національної правової системи, варто наголосити на тому, що регулятивна функція в контексті досліджуваної галузі є більш важливою, ніж охоронна функція.

На наш погляд, це пов'язано з такими аргументами:

1) визнання та прагнення практичної реалізації такого принципу конституційного права, як принцип верховенства Конституції. Цей аргумент є головним. Його доцільно проаналізувати в контексті того, як функції Конституції можуть впливати на функції галузі конституційного права України;

2) активізація процесів конституціоналізації національної системи права. Деякі фахівці з конституційного права ведуть мову про необхідність зміни меж предмета галузі конституційного права, посилаючись на «конституціоналізацію усієї системи права», у той час як деякі дослідники наголошують на тому, що в демократичній державі (в тому числі, в Україні) вага конституційного права зросла порівняно з радянським минулим, однак не настільки, щоб констатувати його активну експансію в інші галузі права. Варто погодитись із висновками другої групи вчених.

Однак це не означає, що не варто брати до уваги процеси конституціоналізації. Вони мають особливе значення у процесі аналізу регулятивної функції права.

О.В. Стрельцова вбачає коріння процесу конституціоналізації в процесі юридизації, співвідносячи їх як частину (конституціоналізація) та ціле (юридизація). Вона розмірковує: «За своєю суттю юридизація є заміщенням неправових (позадержавних) способів організації та регуляції суспільних відносин юридичними засобами. Цей процес передбачає включення конкретних груп і типів суспільних відносин у сферу дії юридичного, формального (такого, що встановлюється і підтримується державою) права. Тобто роль держави в процесі юридизації визначається тим, що вона не стільки формує право, скільки завершує правоутворення, надаючи юридичної форми тим відносинам, які об'єктивно цього потребують. Щодо юридизації в конституційно-правовій сфері – її варто розглядати як наслідок зіткнення та необхідності узгодження інтересів учасників суспільно-політичних відносин. Саме зі зміною змісту і характеру суспільних інтересів пов'язується інтенсифікація дії механізмів правової регуляції і, відповідно, поступової конституціоналізації (конституційної юридизації) відносин» [5, с. 90].

З приводу цієї цитати можна навести певні міркування.

По-перше, у процесі правової регламентації загалом та конституційно-правової регламентації зокрема беруть участь не тільки органи державної влади. Коректніше було б говорити про участь у цих процесах органів публічної влади.

По-друге, суспільні відносини постійно ускладнюються та, відповідно, потребують дедалі більше зусиль з їх правового, у т.ч. конституційно-правового, регулювання. Для аргументації цього досить порівняти обсяг Конституції України 1996 року та, наприклад, Конституції США 1787 року. Однак цей прогресивний розвиток навряд чи варто іменувати «юридизацією». До речі, на такий розвиток вказує і сама О.В. Стрельцова. Варто повністю погодитись із тим, як вона пояснює причини конституціоналізації, наголошуючи, що вони «коріняться в значному ускладненні та диференціації (спеціалізації) соціального управління, посиленні державно-організаційних засад майже в усіх сферах

суспільного життя, формуванні нової політико-правової моделі світопорядку та розгортанні інтеграційних і глобалізаційних процесів, оновленні різних форм державності, поглибленні взаємозв'язків між державою й громадянським суспільством тощо» [5, с. 92].

Однак аналіз цього розвитку через юридизацію, а також спроба розглядати конституціоналізацію через юридизацію у сформульованому значенні не можуть бути підтримані повністю на сучасному етапі розвитку галузі конституційного права України. Відповідно, навряд чи коректною буде згадка про «конституційну юридизацію». Скоріше процес, який описала автор як юридизацію загалом та конституціоналізацію зокрема, – це логічний, природний еволюційний розвиток суспільства, що тягне за собою ускладнення суспільних відносин та підходів до їх регламентації соціальними, у т.ч. правовими, а також і конституційно-правовими нормами. Тому важко погодитись із міркуваннями, що конституціоналізація «на сучасному етапі передбачає активне поширення конституційно-правових засобів на систему суспільних відносин, так би мовити «захоплення» все нових сфер і галузей, а також збільшення значущості конституційних регуляторів для правового впливу на них» [5, с. 92].

О.В. Стрельцова продовжує: «Юридизація є суперечливим процесом, який може мати як позитивні, так і негативні (безпосередні чи віддалені) наслідки. Так, у результаті активного впливу механізмів державного регулювання конституціоналізація із процесу, що адекватно відображає потреби суспільства та покликаний лише оформлювати зміст соціальних відносин в їх об'єктивній динаміці, має тенденцію перетворення на самодостатній, пов'язаний із відтворенням самої держави процес» [5, с. 92]. Не дуже зрозуміло, що мається на увазі під «відтворенням самої держави», автор не конкретизує це в праці. Однак конституціоналізація в сучасній юридичній літературі майже ніколи не розглядається як явище негативне, а тому становлять інтерес приклади, які навела на підтримку своєї тези О.В. Стрельцова:

«Юридизація може чинити стримуючий вплив на адекватний розвиток суспільних відносин. При цьому в різних сферах суспільного життя ці наслідки проявляються неоднаково.

Наприклад, сферою, в якій конституціоналізація справляє більшою мірою позитивний вплив, є політичне життя (оскільки право – найважливіше джерело легітимації політичної влади), а сферою, в якій надмірне юридичне регулювання може мати різко виражені негативні наслідки, є економічне життя» [5, с. 92].

Насамперед у цій цитаті привертає увагу те, що автор ототожнює юридизацію з конституціоналізацією.

Подальший ж змістовний аналіз наведеного фрагмента тексту не дає відповіді на запитання, чому послідовна практична реалізація регулятивної функції галузі конституційного права може привести до надмірного юридичного регулювання економічного життя та в чому позитив надмірного юридичного регулювання життя політичного. Адже у процесі реалізації регулятивної функції галузі конституційного права України послідовно втілюються в життя цінності та принципи національного конституційного права, які як раз стають на заваді таким ситуаціям. Такі міркування є тим більш цікавими, що О.В. Стрельцова хоча і розглядає процес конституціоналізації як різновид юридизації (ще раз варто наголосити, що з цим важко погодитись у контексті сучасної розбудови України як суверенної, демократичної, правової держави), однак у процесі визначення поняття «конституціоналізація» згадує про його аксіологічне навантаження:

«Конституціоналізація правової системи може бути визначена як здійснюваний на засадах конституціоналізму перманентний процес конституційного оформлення (юридичної інституціоналізації) найбільш значущих суспільних відносин та ціннісних установок із метою подальшої об'єктивізації конституційних норм, принципів і цінностей у всі структурні компоненти правової системи» [5, с. 80].

Важко погодитись із цим визначенням повністю, тому що йому бракує конкретності, що утруднює його сприйняття.

Так, не дуже ясно, як процес «конституційного оформлення (юридичної інституціоналізації) найбільш значущих суспільних відносин та ціннісних установок» може відбуватися постійно (автор іменує його «перманентним»).

До того ж незрозуміло, навіщо здійснювати конституційне оформлення ціннісних установок, логічніше для фахівця з конституційного права вести мову про проникнення цінностей конституційного права зокрема або цінностей конституціоналізму загалом в усі сфери суспільного життя.

Також не дуже чітким є твердження автора, що метою конституціоналізації виступає «об'єктивація конституційних норм, принципів і цінностей у всі структурні компоненти правової системи». Вище як раз йшлося про те, що позицію про втілення цінностей (найбільш важливих принципів) конституційного права зокрема та українського конституціоналізму загалом варто всіляко вітати та підтримувати. Але не дуже зрозуміло, що О.В. Стрельцова вкладає в поняття «об'єктивація».

Дефініцію аналізованого поняття сформулював також і Ю.О. Волошин. Вчений зазначив, що «конституціоналізація – це процес проникнення конституційних положень і принципів (цінностей) до структури правової системи з метою поширення їх на всі її структурні елементи. У підсумку ці елементи мають конституціоналізуватися, зв'язки між ними налагодитися, а вся система стати конституційною» [6, с. 307]. Варто підкреслити, що, як і в працях О.В. Стрельцової, у цьому визначенні дещо бракує помірності щодо оцінки бажаного впливу конституційного права на усі складники національної системи права. Навряд чи при застосуванні регулятивної функції галузі конституційного права варто прагнути охопити всю систему національного права, «всі її структурні елементи», щоб вона стала «конституційною». Варто додати, що це навряд чи можливо.

Більш привабливою, виваженою є пропозиція І.О. Кравця, який пропонує вважати, що конституціоналізація – це процес проникнення норм конституції і консти-

туційного права у вигляді обов'язкових імперативів до різних компонентів правової системи [7, с. 153–155]. Такий підхід до визначення поняття «конституціоналізація» є більш практичним із точки зору реалізації регулятивної функції галузі конституційного права України.

Аналогічне міркування можна адресувати і поняттю «конституціоналізація», сформульованому І.Д. Сліденком. Він вважає, що «конституціоналізація – це процес приведення системи до формальних вимог конституціоналізму» [8, с. 47] (ймовірно, що під «системою» мається на увазі «система права»). Варто всіляко підтримати цю думку та наголосити, що автор обмірковано говорить про дотримання «формальних вимог конституціоналізму», що, по-перше, менш складно реалізувати за допомогою потенціалу регулятивної функції галузі конституційного права, а по-друге, легко оцінити досягнення (адже перевірку дотримання, виконання формальних критеріїв провести доволі нескладно).

С.С. Квач пропонує уважати, що «термін «конституціоналізація» треба розуміти щонайменше у двох аспектах:

у вузькому сенсі – як процес закріплення окремих правил та положень у тексті конституції,

у широкому – як узгодження всієї системи соціальних правовідносин та правового життя з конституційними вимогами» [9, с. 60].

Зрозуміло, чому ця позиція не знайшла підтримки в сучасній юридичній літературі. Якщо запропоноване поняття конституціоналізації в широкому аспекті повністю відповідає одній із найпоширеніших позицій фахівців-конституціоналістів (була наведена вище), то поняття «конституціоналізація» у вузькому розумінні являє собою процес підготовки тексту Основного Закону, а також внесення до нього змін та доповнень. Він аж ніяк не відповідає поняттю «конституціоналізація». Навряд чи інші вчені застосовують аналізоване поняття в такому значенні.

Висновки і пропозиції. З розгляду наведених вище пропозицій фахівців зрозуміло, що дискусія навколо наповнення змістом поняття «конституціоналізація»

тісно пов'язана з тим, як конституціоналіст розглядає предмет конституційного права та сутність галузевої регулятивної функції.

Якщо дослідник вважає, що предмет галузі конституційного права має охоплювати майже усі суспільні відносини, які належать до числа «найважливіших», «втручаючись» також і в інші галузі національної системи права, регулятивна функція галузі конституційного права набуває значущого масштабу. У цьому випадку вона майже «заслоняє» собою парну, охоронну функцію.

Якщо дослідник вважає, що предмет галузі конституційного права України поступово розширюється, але разом з ускладненням суспільних відносин, та традиційно зараховує до складу цього предмета три групи суспільних відносин (основи конституційного становища особистості, основи організації та діяльності органів публічної влади, основи інституціоналізації та функціонування громадянського суспільства), то регулятивна функція галузі конституційного права є також більш «об'ємною», ніж охоронна, але все ж не гіпертрофованою, як у попередньому випадку.

Таким чином, у другому випадку відсутність тенденції до гіпертрофування предмета галузі конституційного права України дає змогу «збалансувати» такі парні галузеві функції, як регулятивна та охоронна. За умов незначного домінування регулятивної функції охоронній функції відводиться чільне місце у конституційно-правовому регулюванні.

Такий баланс між цими парними функціями галузі конституційного права є показником рівня демократизації суспільного та державного життя, реального втілення усіх цінностей демократичного режиму. Адже за часів перебування України у складі СРСР надзвичайна увага приділялась саме охоронній (а не регулятивній) функції галузі конституційного (у той час державного) права. Перспективи подаль-

ших досліджень бачимо в розгляді з аналогічних позицій охоронної функції галузі конституційного права України.

Список використаної літератури:

1. Сінькевич О.В. Функції конституційного права та функції інших галузей права: порівняльно-правовий аналіз. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 105–108.
2. Сінькевич О.В. Основні напрямки дослідження функцій і функціонування конституційного права (до постановки проблеми). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дидоренка*. 2016. № 2. С. 29–36.
3. Мішина Н.В. Органи самоорганізації населення у системі місцевого самоврядування. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. Т. XXIII. С. 84–91.
4. Мішина Н.В. Конституційна скарга та індивідуальна заява до Європейського суду з прав людини як юридичні гарантії прав людини в Україні. *Право України*. 2018. № 12. С. 178–196.
5. Стрельцова О.В. Конституціоналізація як відображення тенденції юридизації суспільних відносин (теоретичний аспект). *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 90–93.
6. Волошин Ю.О. Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції: теоретико-методологічні аспекти : монографія / За ред. М.О. Баймуратова. Київ : Логос, 2010. 428 с.
7. Кравец І.А. Формирование российского конституционализма: проблемы теории и практики : дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2003. 584 с.
8. Сліденко І.Д. Конституційний контроль з позицій універсалізму. *Актуальні проблеми держави та права*. 2011. Вип. 61. С. 42–50.
9. Квач С.С. Особливості та основні складові процесу конституціоналізації права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2014. Вип. 9-2(1). С. 58–60.

Sinkevych O. Regulatory function of the Ukrainian constitutional law branch: statement of the issue

The article analyzes the proposals of experts in constitutional law, based on which it is formulated that the discussion about the content of the concept of "constitutionalization" is closely related to how the constitutionalist considers the subject of constitutional law and the essence of branch's regulatory function.

If the researcher believes that the subject of constitutional law should cover almost all social relations, which are among the "most important", "interfering" in other areas of the national legal system – the regulatory function of constitutional law becomes extremely important. In this case, it almost "obscures" a paired, protective function.

If the researcher considers that the subject of constitutional law of Ukraine is gradually expanding, but with the complication of public relations, and traditionally includes in this subject three groups of public relations (basics of the constitutional position of the individual, basics of organization and activity of public authorities, basics of the civil society's functioning) – the regulatory function of the branch of constitutional law is also more "voluminous" than the protective, but still not hypertrophied, as in the previous case.

Thus, in the second case, the absence of a tendency to hypertrophy the subject of the constitutional law of Ukraine provides an opportunity to "balance" such paired branch functions as regulatory and protective. Given the insignificant dominance of the regulatory function, the protective function is given a prominent place in the constitutional regulation.

Such a balance between these paired functions of the field of constitutional law is an indicator of the level of democratization of public and state life, the real embodiment of all the values of a democratic regime. After all, during Ukraine's membership in the USSR, extremely important attention was paid to the protective (rather than regulatory) function of the branch of constitutional (at that time – state) law. Prospects for further research are seen in the consideration from a similar standpoint of the protective function of the field of constitutional law of Ukraine.

Key words: *constitutional law, constitutional law as a branch of law, constitutionalism, functions of constitutional law, branch functions, functions of law.*